

به نام خدا

نام و نام خانوادگی دبیر: بهرام شفیعی

محل خدمت: استان بوشهر منطقه آبپخش

کتاب: تاریخ (۲) از بعثت پیامبر تا پایان صفویه یازدهم انسانی

درس: هفتم

درس ۷

جهان در عصر خلافت عباسی

کانال ارتباطی

@bahramsh^{۴۹}

کانال ایران و جهان در رهگذر تاریخ

@tiranvjahan

بهرام شفیعی دبیر تاریخ استان بوشهر

مقدمه:

پس از امویان، یکی دیگر از خاندان‌های قریش به نام بنی عباس، خلافت را به دست گرفت (۱۳۲ ق). حکومت عباسیان، تا هنگام یورش مغولان به بغداد و کشته شدن آخرین خلیفه عباسی دوام آورد (۶۵۶ ق). در این مدت، تحولات سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی مهمی به وقوع پیوست که سرنوشت جهان اسلام را تحت تأثیر قرار داد.

اهداف درس

آشنایی با علل، آثار و نتایج برخی از تحولات
عصر خلافت عباسی

فعالیت ۱

سفر به گذشته

فرض کنید که شما در زمان قیام عباسیان زندگی می‌کردید و از نزدیک شاهد تبلیغات و شعارهای آنان علیه امویان بودید. انتظارات خود را از دوران پس از پیروزی قیام در سه جنبه سیاسی، دینی و اجتماعی فهرست کنید.

استقرار و تثبیت خلافت عباسی در زمان سفاح (ح ۱۳۲-۱۳۶ ق):

ابومسلم و سپاهیان پس از شکست سپاه اموی و ورود به کوفه، با ابوالعباس سفاح، از خاندان عباسیان به عنوان خلیفه مسلمانان بیعت کردند.

توجیه خلافت توسط عباسیان:

عباسیان برای توجیه حقانیت و مشروعیت خلافت خویش، بر خویشاوندی و پیوندی که از طریق عباس بن عبدالمطلب با پیامبر داشتند، تأکید می کردند. سفاح در ابتدای خلافتش مدعی شد که جانشینی پیامبر، حق خاندان او بوده، ولی امویان آن را به زور غصب کردند و اکنون حق به حقدار رسیده است.

تثبیت خلافت عباسی در زمان خلافت منصور

پس از سَفَّاح (ح ۱۳۲-۱۳۶ ق)، برادرش منصور (ح ۱۳۶ - ۱۵۸ ق)، به خلافت رسید. دومین خلیفه عباسی نقش زیادی در تحکیم و تثبیت حکومت عباسیان داشت.

خلع عموهایش را که مدعی جانشینی سفاح بودند، از همه مناصب مهمی که داشتند خلع کرد و قل دیر آنان، ابن مَقَّع (روزبه ایرانی) متفکر شجاع و مترجم کتاب هایی از زبان پهلوی به عربی

قتل ناجوانمردانه‌ی ابومسلم زیرا نگران نفوذ و قدرت فراوان فرمانده سیاه‌جامگان بود.

سرکوب قیام دو تن از علویان و نیز قیام های پردامنه در اعتراض به قتل ابومسلم در ایران

بنای شهر بغداد به عنوان پایتخت عباسیان نزدیک تیسفون، پایتخت ساسانیان و بر اساس سنت شهرسازی ایران باستان

اقدامات منصور:

بدین گونه با از میان برداشتن رقیبان و مخالفان داخلی، بنای پایتخت جدید و پایه‌ریزی تشکیلات سیاسی اداری منظم در زمان منصور، **خلافت عباسیان استوار** شد و تمام سرزمین های اسلامی به استثنای آندلس تحت فرمان آن درآمد.

فعالیت ۲

باراهنمایی دبیر و همفکری، توضیح دهید که انتخاب مکانی در نزدیکی تیسفون برای بنای پایتخت از سوی منصور عباسی و ساخت آن بر اساس سنت شهرسازی ایرانی، چرا برای مورخان نکته‌ای مهم و معنادار است؟ به نظر شما اهمیت و معناداری این اقدام چیست؟

این کار نشان می‌دهد که ایرانیان تا چه حد تسلط و نفوذ در درون بنی عباسیان داشته‌اند یکی از دلایل آن تاثیر ابومسلم در به قدرت رسیدن آنها می‌باشد

دوره‌های خلافت عباسیان

الف) دورهٔ نیرومندی و شکوفایی (۱۳۲ - ۲۳۲ ق):

دوره‌های
خلافت
عباسیان:

ب) دورهٔ ضعف و تجزیه (۲۳۲ - ۶۵۶ ق):

ویژگی‌ها
دوره نیرومندی
و شکوفایی
(۱۳۲ - ۲۳۲)
(ق):

۱. صد سال نخست حکومت عباسیان
 ۲. قدرت و نفوذ فوق العاده خلفا
 ۳. حفظ یکپارچگی قلمرو خلافت
 ۴. سرکوب قیام‌ها و شورش‌های مختلف
 ۵. نظارت و سیطره امور سیاسی، نظامی، اداری و دینی
 ۶. عزل و نصب حاکمان ولایات، فرماندهان نظامی، وزیران و بسیاری دیگر از کارگزاران حکومتی
 ۷. دادن دستور به جنگ و صلح
 ۸. قدرتمندی همه خلفای این دوره
 ۹. قدرت و تأثیرگذاری بالاتر منصور، هارون الرشید و مأمون
- در این دوره

فعالیت ۳

نقشه‌های قلمرو خلافت عباسیان و امویان را مقایسه کنید و بگویید از نظر محدوده جغرافیایی چه تفاوتی با هم دارند و دلیل آن چیست؟

در زمان عباسیان نیز قلمرو توسعه یافت اما در حد و اندازه امویان این اتفاق صورت نگرفت و دلیل آن ضعیف شدن خلفا به مرور زمان بود و به مرور مناطق تحت سیطره عباسیان تجزیه شد.

نقش و جایگاه ایرانیان در خلافت عباسیان؛

یکی از ویژگی‌های شاخص خلافت عباسیان، اجتناب از سیاست عرب‌گرایی بود که امویان دنبال می‌کردند. به همین دلیل، در این دوره، ایرانیان در کنار اعراب از جایگاه ممتازی در حکومت عباسیان برخوردار شدند و نقش مهمی را در اداره امور خلافت به عهده گرفتند. آنان علاوه بر تصدی منصب مهم وزارت و سایر مناصب دیوانی، در مواردی به فرماندهی سپاه و حکومت بر برخی ولایات منصوب شدند.

علاوه بر **ابومسلم**، ایرانیان دیگری نیز در دستگاه خلافت عباسیان صاحب نفوذ و قدرت فراوان شدند که بارزترین آن‌ها، **خاندان‌های برمکی و سهل** بودند.

نقش و جایگاه ایرانیان در خلافت عباسیان؛

دوران هارون الرشید:

هارون الرشید، پنجمین خلیفه عباسی که مقام و حتی جانش را مدیون دبیر و مربی خویش، یحیی پسر خالد برمکی بود، اداره امور خلافت را به او سپرد. سرانجام به طور ناگهانی و بی رحمانه به دستور خلیفه از صفحه روزگار محو شدند.

فضل بن سهل و برادرش حسن بن سهل که تربیت یافته برمکیان و از دهقانان و زمین داران بزرگ خراسان بودند، نقش تعیین کننده‌ای در تحولات خلافت در زمان مأمون (حک ۱۹۸-۲۱۸ ق) داشتند. هارون دو پسرش امین و مأمون را به ترتیب به عنوان ولیعهد برگزید، اما امین پس از آن که به خلافت رسید، برادرش را از ولیعهدی کنار زد. مأمون با تدبیر و شمشیر ایرانیانی همچون خاندان سهل و طاهر بن حسین (ذوالیمینین)، برادرش را شکست داد و خلیفه شد. پس از آن بود که فضل بن سهل به عنوان وزیر مأمون و حسن بن سهل در منصب حاکم عراق، صاحب قدرت و جایگاه رفیعی شدند. خلیفه حتی تحت تأثیر وزیر قدرتمند خود، مرکز خلافت را از بغداد به مرو منتقل کرد و لباس و پرچم سیاه را که نشان عباسیان بود به رنگ سبز درآورد.

بزرگان عرب در بغداد نسبت به تسلط خاندان سهل بر امور خلافت به **حسادت و دشمنی** پرداختند و در صدد برآمدند که مأمون را خلع و **فرد دیگری از خاندان عباسی** را به خلافت بنشانند.

شاید به همین دلیل بوده که مأمون تصمیم گرفت وزیر خود را به قتل رسانده و برادر او را خانه نشین کند. خلیفه همچنین، دوباره **جامه سیاه** به تن کرد و **بغداد را مرکز خلافت** قرار داد..

**علت قتل
فضل بن
سهل توسط
مأمون**

- ۱- شروع ضعف و انحطاط عباسیان با پایان گرفتن حکومت مأمون و خارج شدن اداره امور از دست وزیران ایرانی
- ۲- تشکیل سپاهی از غلامان ترک اسیر شده در ماورالنهر توسط جانشینان مأمون و تسلط بر امور خلافت و کشته و کور کردن برخی از خلفا
- ۳- شروع قیام‌های ضدعباسیان و جنبش‌های استقلال طلبی، بخش‌های وسیعی از قلمرو خلافت از جمله ایران و شمال آفریقا و مصر و به دست گرفتن قدرت در بعضی نواحی مختلف و تشکیل حکومت‌های محلی و مستقل
- ۴- تجزیه قلمرو و کاهش قدرت و اختیارات سیاسی و نظامی خلفای عباسی
- ۵- تسلط امیران و سلاطین برخی از سلسله‌ها مانند آل بویه و سلجوقیان بر پایتخت عباسیان
- ۶- اطاعت ظاهری بسیاری از حاکمان به عنوان امیر یا سلطان از خلافت به علت نیاز به فرمان و لواء خلیف برای به دست آوردن مقبولیت نزد توده مردم

ویژگی‌های دوره
ضعف و تجزیه
خلافت عباسی

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما، علت دوام آوردن خلافت عباسی، با وجود ضعف قدرت سیاسی و نظامی خلفا و تجزیه قلمرو خلافت، چه بود؟

تأسیس دیوان در دوران اسلامی در زمان عمر بن خطاب، خلیفه دوم و تشکیل دیوان جُند(سپاه) را در مدینه به پیشنهاد هرمزان فرمانده ساسانی

پدید آمدن دوران خلافت امویان

برگرداندن خط و زبان دیوان از فارسی به عربی به دستور عبدالملک مروان، خلیفه اموی

شکل گرفتن تشکیلات اداری (دیوانی) منظم و منجسمی با اقتباس از نظام دیوانی عهد ساسانیان در دوره نخست خلافت عباسیان

به وجود آمدن منصب وزارت، با الگو گرفتن از دوره ساسانی و قرار گرفتن وزیر در رأس تشکیلات دیوانی

نظام اداری عباسیان

مهم‌ترین دیوان‌های دوره عباسیان

نام دیوان	وظایف
جُند (سپاه)	سرشماری و تهیه اسامی جنگاوران؛ تأمین تدارکات و ملزومات سپاه
خراج (استیفاء)	ارزیابی، محاسبه و گردآوری مالیات زمین‌های کشاورزی
بیت‌المال	ثبت، نگهداری و توزیع اموال عمومی و درآمدهای حکومت اسلامی
بَرید	جمع‌آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آن‌ها به مرکز؛ انتقال فرمان‌ها و نامه‌های حکومتی
انشاء (رسایل)	نگارش، تنظیم، ثبت، ارسال و دریافت نامه‌های حکومتی
مظالم	رسیدگی به دعاوی و شکایت‌های طرح شده
حِسبه	نظارت بر اخلاق عمومی و احکام شرع، امور بازار و مشاغل از جمله قیمت‌ها و ترازوها، امور مربوط به معابر عمومی و ساختمان‌ها

نهضت علمی و فکری مسلمانان

شکوفایی تمدن اسلامی در قرن های چهارم و پنجم هجری، متکی بر نهضتی علمی، فکری و فرهنگی بود که در سده های پیش از آن و به خصوص در دوره اول خلافت عباسیان به وقوع پیوسته بود. در این درس، زمینه‌ها، علل و برخی ابعاد مهم این نهضت بررسی می شود.

الف) آموزه های قرآنی و سنت نبوی (گفتار و کردار رسول خدا)

ب) خروج مسلمانان از شبه جزیره عربستان و فتح سرزمین‌هایی مانند ایران، شام، مصر و... و آشنایی با علوم و دستاوردهای تمدنی مناطق فتح شده

پ) حضور پیروان ادیان دیگر از جمله یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و... در کنار مسلمانان و دفاع پیروان اسلام از باورهای دینی خود در برابر عقاید غیراسلامی به علوم عقلی و به خصوص علم کلام

ت) پشتیبانی مادی و معنوی خلفا، وزیران و دیگر مقام‌های حکومتی از عالمان و فعالیت‌های آنان

زمینه‌ها و علل
شکوفایی علمی و
فکری

اوج فعالیت‌های فکری و علمی مسلمانان در زمان عباسیان

- با به قدرت رسیدن عباسیان و مشارکت ایرانیان در اداره امور خلافت، فعالیت‌های علمی و فکری مسلمانان به نحو چشمگیری افزایش یافت و در دوران خلفایی چون هارون و مأمون به اوج خود رسید.

- مورخان، نقش خاندان‌های برمکیان و سهل را در گسترش نهضت علمی و فکری دوران این دو خلیفه بسیار مؤثر و مهم می‌شمارند.

- در آن زمان تعداد زیادی از اندیشمندان و دانشمندان با ملیت، زبان و فرهنگ متفاوت در بغداد، پایتخت عباسیان گرد هم آمدند و در مراکز علمی و آموزشی متعددی که در آن شهر تأسیس شده بود، مشغول به کار شدند. بیت الحکمه و رصدخانه بغداد از مهم‌ترین آن مراکز به شمار می‌رفتند.

نهضت ترجمه:

نهضت ترجمه

منظور از نهضت ترجمه، جنبش اقتباس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های ایران، یونان، مصر و هند به عالم اسلامی و ترجمه آن‌ها به زبان عربی در دوره عباسیان

اثرات نهضت ترجمه در شکوفایی علمی

نهضت ترجمه تأثیر بسیار زیادی در پیشرفت‌های علمی و فکری و شکوفایی تمدنی مسلمانان داشت. در طول این نهضت (از نیمه قرن دوم تا اواخر قرن چهارم هجری) شمار زیادی از آثار علمی در موضوع‌های فلسفه، طب، ریاضیات، نجوم، موسیقی، کیمیا، گیاه‌شناسی و جانورشناسی، سیاست و کشورداری از زبان‌های پهلوی (ایرانی)، سریانی (زبان مردم شام)، یونانی و سانسکریت (هندی) به عربی ترجمه شد.

۱- ایجاد تحول فکری و علمی عظیمی در میان مسلمانان

۲- پیشرفت فوق العاده مسلمانان در رشته های مختلف علوم و معارف

۳- پا به عرصه نهادن دانشمندان و متفکران بزرگ

۴- پیشرفت فوق العاده ای در زمینه معماری، شهرسازی و هنر اسلامی نیز در عصر خلافت بنی عباس

نتایج اقدامات
در زمینه فکری
و علمی در
دوره عباسیان

مناره مسجد جامع سامرا که در دوره خلافت متوکل ساخته شد

ضرب سمرقند سال ۲۰۲ ق

ضرب محمدیه (ری) سال ۲۰۲ ق

سکه هایی در زمان ولایتعهدی امام رضا به نام ایشان در شهرهای مختلف ضرب شده است

نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه

نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه

دوران
امام موسی
کاظم (ع)

امام کاظم علیه السلام (۱۲۸ - ۱۸۳ ق) تا ۱۶۹ ق در مدینه به بیان تعالیم اسلام و تربیت شاگردان اشتغال داشت. آن حضرت شیعیان را از همکاری با حکومت عباسی منع می کرد و در موقعیت های مختلف با سخنانی صریح به نفی حاکمیت عباسیان می پرداخت. از این رو، به دستور مهدی و هارون عباسی به زندان افتاد و سرانجام در زندان به شهادت رسید.

دوران
امام
رضا (ع)

دوره زندگانی امام هشتم شیعیان (۱۴۸ - ۲۰۳ ق)، همزمان با دوران خلافت امین و مأمون بود. مأمون در آغاز خلافتش با بعضی قیام های علویان و مخالفت طرفداران امین روبه رو شد. علت انتقال امام رضا از مدینه به مرو: از این رو، به منظور کسب حمایت شیعیان، مهار قیام های علویان و جلب اعتماد خراسانیان، امام رضا علیه السلام را از مدینه به مرو منتقل و مجبور به پذیرش مقام ولایتعهدی خود کرد. حتی گفته می شود که مأمون به تشویق فضل بن سهل، اقدام به این کار کرده است. مأمون پس از سه سال با تغییر شرایط سیاسی، تصمیم گرفت پایتخت خود را به بغداد منتقل نماید. او در مسیر بغداد، ابتدا در سرخس وزیر ایرانی خود فضل بن سهل را کشت و سپس در توس امام رضا علیه السلام را مسموم کرد و به شهادت رساند.

مسیر هجرت امام رضا علیه السلام از مدینه تا مرو

نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه بعد از امام رضا(ع)

جریان و کالت

از زمان امام صادق، حرکتی در جامعه اسلامی با عنوان **جریان و کالت** آغاز شد و در دوران امامان بعدی به اوج خود رسید. وکلای ائمه کسانی بودند که در مکتب اهل بیت آموزش دیده بودند و با اجازه آنان به عنوان مرجع امور دینی مردم در شهرهای مختلف ایفای نقش می کردند. جریان و کالت در دوران غیبت نیز تا مدتی ادامه یافت و در پی آن مرجعیت شیعی شکل گرفت.

فعالیت امامان شیعه پس از امام رضا(ع)

فعالیت امامان بعد از امام رضا علیه السلام، یعنی امام جواد، امام محمد تقی و امام علی النقی علیهم السلام تا عصر غیبت امام مهدی علیه السلام (۲۶۰ ق) بر ۱- تربیت شاگردان و یاران برجسته، ۲-مقابله با تحریف مبانی دینی و سنت نبوی ۳-حفظ جامعه شیعی و مبارزه با جریان های فکری و فرهنگی انحرافی در شیعه متمرکز بود. آنان به شدت تحت مراقبت جاسوسان و دستگاه امنیتی خلافت عباسی قرار داشتند و ناگزیر به اقامت در سامرا شدند.

ضريح حرم مطهر امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

گنبد حرم امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

	عباسیان	امویان	خلفای نخستین
حضرت مهدی (عج)			
امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>			
امام هادی <small>علیه السلام</small>			
امام محمد جواد <small>علیه السلام</small>			
امام علی بن موسی الرضا <small>علیه السلام</small>			
امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>			
امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>			
امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>			
امام علی بن حسین <small>علیه السلام</small>			
امام حسین <small>علیه السلام</small>			
امام حسن <small>علیه السلام</small>			
امام علی <small>علیه السلام</small>			
امامان شیعه علیهم السلام	معتد (۲۷۹-۲۵۶ ق) مهدی (۲۵۶-۲۵۵ ق) معتز (۲۵۵-۲۵۲ ق) مستعین (۲۵۲-۲۴۸ ق) منتصر (۲۴۸-۲۴۷ ق) متوکل (۲۴۷-۲۳۲ ق) هارون و اتق (۲۳۲-۲۲۷ ق) محمد معتصم (۲۲۷-۲۱۸ ق) عبدالله مامون (۲۱۸-۱۹۸ ق) ابوموسی محمد امین (۱۹۸-۱۹۳ ق) ابوجعفر هارون الرشید (۱۹۳-۱۷۰ ق) ابومحمد هادی (۱۷۰-۱۶۹ ق) ابوعبدالله مهدی (۱۶۹-۱۵۸ ق) منصور دو اتقی (۱۵۸-۱۳۶ ق) ابوالعباس سفاح (۱۳۶-۱۳۲ ق) مروان بن محمد (۱۳۲-۱۲۷ ق) یزید بن ولید اول (۱۲۷-۱۲۶ ق) ولید بن یزید (۱۲۶-۱۲۵ ق) هشام بن عبدالملک (۱۲۵-۱۰۵ ق) عمر بن عبدالعزیز (۱۰۵-۱۰۱ ق) سلیمان بن عبدالملک (۹۹-۹۶ ق) ولید بن عبدالملک (۹۶-۸۶ ق) عبدالملک بن مروان (۸۶-۶۵ ق) مروان بن الحکم (۶۵-۶۴ ق) معاویة بن یزید (۶۴ ق) یزید بن معاویة (۶۴-۶۰ ق) معاویة بن ابی سفیان (۶۰-۴۱ ق) حسن <small>علیه السلام</small> (۴۱-۴۰ ق) علی <small>علیه السلام</small> (۴۰-۳۶ ق) عثمان (۳۵-۲۴ ق) عمر (۲۳-۱۳ ق) ابوبکر (۱۳-۱۱ ق)		
خلفای وقت			

فاطمیان، شاخه‌ای از فرقه شیعه و خاندانی از شیعیان اسماعیلی مذهب بودند که اسماعیل پسر امام جعفر صادق علیه السلام را که قبل از آن حضرت وفات یافته بود، به عنوان امام هفتم می‌شناسند.

اسماعیلیان در بین خود انشعاباتی یافتند؛ یک گروه آنان، اسماعیلیان فاطمی بودند که به استمرار امامت در فرزندان اسماعیل اعتقاد داشتند. از این رو، خلفای فاطمی، خود را از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق علیه السلام، می‌شمردند.

در شرایط انحطاط خلافت عباسی یکی از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق علیه السلام به نام **عبیدالله مهدی**، حکومتی را در شمال آفریقا (تونس و مراکش) بنیاد نهاد (۲۹۷ ق) که به **خلافت فاطمیان** معروف شد. خلفای فاطمی پس از مدتی، **مصر** را تصرف و شهر **قاهره** را به عنوان پایتخت خود بنا کردند تا با بغداد عباسیان رقابت کند. آنان سپس، منطقه **شام** را نیز گرفتند.

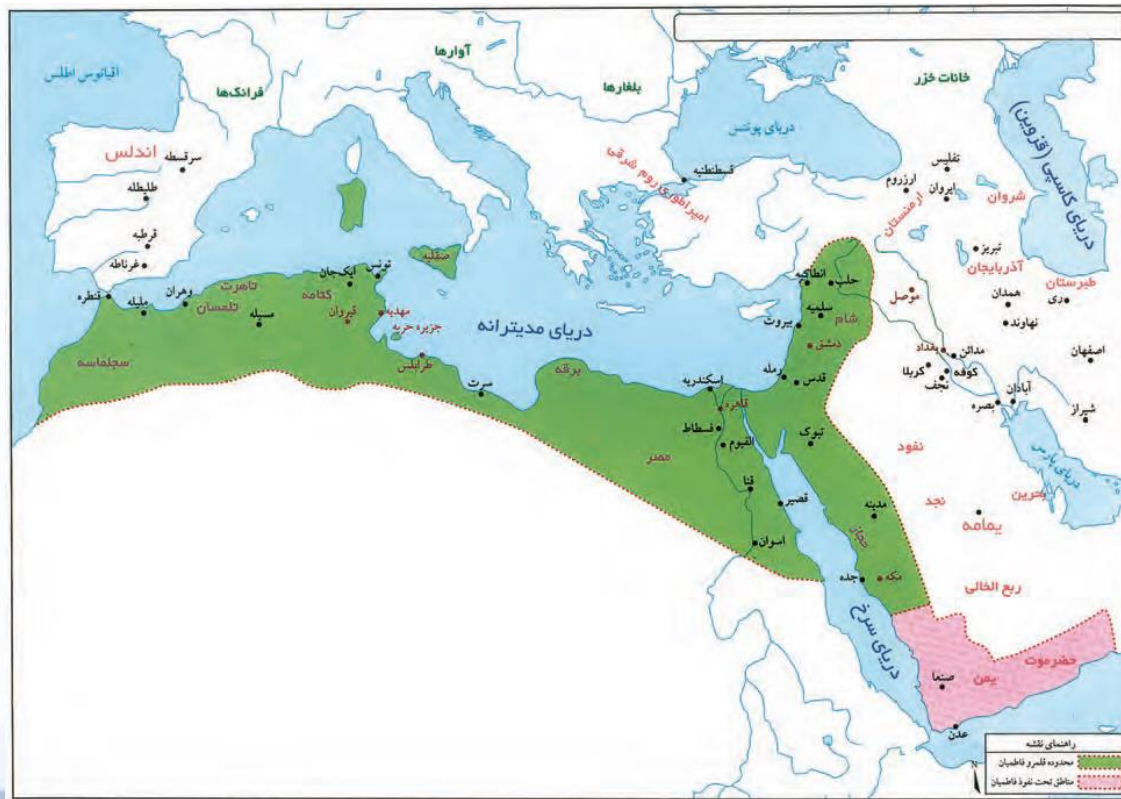
تأسیس فاطمیان ←

فاطمیان

فعالیت ۴

به نقشه دقت کنید و با همفکری بگویید تسلط فاطمیان بر مناطق شام و حجاز، از نظر سیاسی و مذهبی چه اهمیتی در رقابت آنان با عباسیان داشت؟

استقرار فاطمیان در شام به معنای یافتن راهی به سوی بغداد و برجیدن خلافت عباسیان بوده است تسلط بر حجاز نیز به دلیل نزدیکی به مکه و مدینه نفوذ فاطمیان را افزایش می داد

فاطمیان

اوج
فاطمیان

خلافت فاطمیان در زمان مُسْتَنْصِر (ح ۴۲۷ - ۴۸۷ ق) به اوج قدرت و شکوه دست یافت و قلمرو آن به نهایت وسعت خود رسید.

ضعف و
انقراض
فاطمیان

از اواخر دوران مستنصر، حکومت فاطمیان دچار ضعف سیاسی و بحران اقتصادی شد. حملات پیاپی سلجوقیان به قلمرو خلافت فاطمی و سپس شروع جنگ های صلیبی، وضعیت آن را بدتر کرد. حکومت فاطمیان سرانجام توسط صلاح الدین ایوبی منقرض شد (۵۶۷ ق).

روابط فاطمیان و عباسیان:

- ۱- روابط دو خلافت فاطمی و عباسی همواره خصومت آمیز بود. فاطمیان خلافت را حق خود می دانستند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی شناختند.
- ۲- علاوه بر آن، خلفای فاطمی با تسلط بر مناطق شام و حجاز، حکومت عباسیان را به شدت تهدید مورد تهدید قرار دادند.
- ۳- فاطمیان همچنین با فرستادن عده زیادی از داعیان (مبلغان مذهب اسماعیلیه) به سرزمین های دور و نزدیک، از جمله عراق، ایران و یمن و گسترش دعوت اسماعیلی، خشم و وحشت خلفای عباسی و سلاطین سلجوقی را برانگیختند. برخی از مبلغان اسماعیلی، علاوه بر فعالیت های تبلیغی، علیه دشمنان خود اقدام به عملیات سیاسی و نظامی نیز می کردند.
- ۴- در مقابل، عباسیان نیز کوشیدند با استفاده از توان سیاسی و نظامی حکومت سلجوقیان و دیگر متحدان خود، با خلافت فاطمی مقابله کنند. خلافت عباسی همچنین اقدام به تبلیغات گسترده ای علیه فاطمیان کرد و به ترفندهای گوناگونی متوسل شد که نشان دهد نَسَب خلفای فاطمی جعلی است و آنان از نسل علی علیه السلام و فاطمه سلام الله علیها نیستند.

سیاست مذهبی فاطمیان:

۱- خلافت فاطمی نسبت به ترویج مذهب تشیع اسماعیلی و رواج آیین های شیعی در مناطق زیر سلطه خود اهتمام جدی داشت و از عالمان شیعی حمایت می کرد.

۲- فاطمیان در شهرهای قلمرو خود به نام امامان اسماعیلی خطبه می خواندند.

۳- اگر چه معدودی از خلفای فاطمی، محدودیت هایی را برای پیروان سایر مذاهب از جمله اهل تسنن ایجاد کردند، اما در بیشتر دوران حکومت فاطمیان، اهل تسنن آزادانه به زندگی و فعالیت دینی و اجتماعی خود مشغول بودند.

مذهب اسماعیلیه از مذاهب عقل گرا بود و از این رو، اسماعیلیان برای ترویج اصول عقاید خود، علاقه فراوان و توجه خاصی به علوم مختلف به ویژه فلسفه و کلام نشان می دادند.

قاهره در روزگار فاطمیان شاهد شکل گیری و فعالیت وسیع مراکز علمی و آموزشی گوناگونی بود. یکی از بادوام ترین دانشگاه های دنیای اسلامی با نام آلازهر توسط فاطمیان در آن شهر بنیان نهاده شد (۳۵۹ ق).

مرکز علمی بزرگ دیگری با نام دارالعلم (الحکمه) در قاهره شکل گرفت و استادان بزرگی در آن مرکز علمی به تدریس علوم مختلف از قبیل فقه، نجوم، طب، ادبیات و... گماشته شدند.

به منظور آنکه دارالعلم قاهره بتواند نقشی همچون بیت الحکمه بغداد داشته باشد، کتاب های زیادی تهیه و در اختیار مشتاقان علم که در آن مشغول فعالیت علمی بودند، نهاده شد.

هدف اساسی فاطمیان از ایجاد مراکز علمی و آموزشی بزرگ:

تربیت عالمان و داعیان مسلط به تعالیم مذهب اسماعیلی و دیگر معارف بود. اغلب دانش آموختگان این مراکز، دانشمندان و عالمان برجسته ای بودند که کتاب ها و رساله های زیادی در فلسفه، کلام، فقه و دیگر علوم تألیف کردند و دعوت اسماعیلی را در درون قلمرو فاطمیان و خارج از آن تا هندوستان و ماوراءالنهر گسترش دادند.

**فعالیت های
علمی و
فرهنگی**

مسجد الازهر قاهره

بهرام شفیعی دبیر تاریخ استان بوشهر

معماری و هنر در دوره فاطمیان

معماری

از دوره‌های برجسته تاریخ معماری و هنر اسلامی است. علاقه خلفای فاطمی به مظاهر شکوه و جلال، به توسعه هنرهای تزئینی و معماری کمک کرد. بنای شهرهای مختلفی توسط فاطمیان که باشکوه‌ترین آنها قاهره بود. از مشهورترین نمونه‌های معماری مساجد جامع آزهَر، جامع حاکم و جامع اَقْمَر

هنر

هنر و صنعت نیز در دوران فاطمیان پررونق بود. از جمله هنرهای رایج در آن زمان، می‌توان به نقاشی، شیشه‌گری، کاشی‌کاری، منبت‌کاری، کاغذسازی و فلزکاری اشاره کرد. هنرمندان آن دوره در برخی از هنرها، مانند شیشه‌گری، بلورسازی و سفال‌گری به نوآوری پرداختند و شیوه‌های جدیدی را ابداع کردند.

پارچه بافی

رواج زیاد صنعت پارچه‌بافی و وجود مراکز و کارگاه‌های پارچه بافی متعددی در شهرهای مختلف مصر از جمله قاهره در تولید انواع منسوجات به‌ویژه تولید پارچه‌های گران قیمت و تزئینی را که مخصوص خلفا و دولتمردان فاطمی

نمونه‌ای از ظروف سفالی عصر قاطمیان

تکالیف جلسه آینده

۱- مطالعه درس تدریس شده

۲- پیشخوانی درس آینده

۳- پاسخ به پرسش های نمونه پایان درس

بررسی شواهد و مدارک

ناصر خسرو، حکیم و شاعر ایرانی که به مذهب اسماعیلیه گرایش داشت، در عصر فاطمیان به مصر سفر کرد. او در سفرنامه خود به توصیف دیده‌ها و شنیده‌هایش از مصر و شهرهای آن پرداخته است. بخشی از توصیف او از قاهره را بخوانید و بگویید برداشت شما از این توصیف، درباره هنر معماری و شهرسازی فاطمیان چیست؟

«... و آن شهری شد که نظیر آن کم باشد. و تقدیر کردم^۱ که در این شهر قاهره، از بیست هزار دکان کم نباشد، همه ملک سلطان. و بسیار دکان‌هاست که هر یک را در ماهی ده دینار مغربی^۲ اجاره^۳ است... و کاروانسرای و گرمابه و دیگر عَقارات^۴ چندان است که آن را حدّ و قیاس نیست... و قصر سلطان میان شهر قاهره است و همه حوالی آن گشاده، که هیچ عمارت^۵ بدان نپیوسته است. ... و چون از بیرون شهر بنگرند قصر سلطان چون کوهی نماید، از بسیاری عمارات و ارتفاع آن، اما از شهر هیچ نتوان دید، که باروی آن عالی است. و گفتند که در این قصر دوازده هزار خادمِ اجری خواره^۶ است، و زنان و کنیزکان خود که داند؟ الا گفتند که سی هزار آدمی در آن قصر است و آن دوازده کوشک^۷ است. و این حَرَم را ده دروازه است» (سفرنامه ناصر خسرو، ص ۷۷).

تهیه کننده: بهرام شفیعی دبیر تاریخ آب پخش استان بوشهر

وبلاگ

<http://iran۱۰۰۰۰.blogfa.com>

کانال آپارات

<https://www.aparat.com/bahramsh۱۳۴۹>

ایمیل

bahramsh۱۳۴۹@gmail.com

پایان

نخلستان های آبپخش نگین سبز استان بوشهر